

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Богатирьова Володимира Олександровича
«Оркестрування в творах сучасних українських композиторів:
досвід системного моделювання»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальності 025 – Музичне мистецтво

Тема дисертаційного дослідження Володимира Богатирьова видається актуальною і цінною, тому що присвячена особливостям оркестрування в творчості сучасних українських композиторів. Сьогодні, коли значно трансформується розуміння звуку і музичного матеріалу, відбуваються складні процеси інтеграції різних технік композиції, дослідження проблем композиторського мислення в галузі оркестровки є вкрай необхідним для вітчизняної музичної науки. Актуальність проблематики інструментування підтверджується загальною тенденцією, яка є характерною для ХХ століття: посилення дії тембрового синтаксису (аж до його домінування) в творах сучасної музики. Також треба зауважити, що в цілому галузь вивчення інструментування / оркестрування значно відстає від досліджень мелодики, гармонії, поліфонії, форми.

Для аналізу оркестрування стає важливим знаходження тих вербальних (термінологічних) описів оркестрового звучання, за допомогою яких можна було б музично виправдано і науково коректно аналізувати все різноманіття тембрових рішень конкретного музичного матеріалу в оркестрових творах. Це вимагає створення такого поняттєвого апарату, який би був спроможним при аналізі науково обґрунтовано співставляти оркестрові тембри, їх звучання на єдиній основі.

Високий рівень узагальнення і науковий об'єм поняття «оркестрування» дозволяє з нових позицій усвідомити сьогоденні складні процеси композиторської творчості.

Серед великого корпусу досліджень інструментування автор обирає найскладніший — представити оркестрування як систему відповідних

моделей, якими користуються композитори при створенні оркестрового твору. Саме такий аспект рецензованої роботи обумовлює її наукову новизну. Автор використовує і узагальнює великий обсяг іноземної літератури з обраної теми, що також посилює своєчасність представленої дисертації, її спрямованість на інтеграційні процеси між українським і європейським музикознавством.

Логіка дисертаційного дискурсу зрозуміла, обрана тема дослідження обумовила структуру роботи. **Перший розділ «Оркестрування як системне явище»** присвячений дослідженню значної кількості наукових розвідок, присвячених специфіці композиторської роботи з оркестром. *Перший підрозділ* представляє ґрунтовний аналіз літератури європейських і американських дослідників, присвяченої поняттям, пов'язаним із специфікою оркестрових творів, поняттям «інструментування /оркестрування», «тон», «барва» (в музичному сенсі), «оркестрова фактура».

Значним внеском у розвиток українських досліджень про оркестрування стає звернення до наукових робіт Дмитра Клебанова — харківського композитора, професора Харківського інституту мистецтв, нині — Харківського національного університету мистецтв імені Івана Котляревського. Цікавим в цьому підрозділі стає схема поняттєвої системи оркестрування (Додаток Б, №1), у якій зроблена спроба представити термінологічний апарат оркестрування саме як функціональну ієрархічну систему.

У *Другому підрозділі* Першого розділу розглядається складна взаємодія композиторського стилю і оркестрування. Тут опрацьовані концепції європейських дослідників, зокрема, Адама Карса, Гарднера Ріда, що створює досить повну картину розуміння складного історичного шляху поняття «оркестровий стиль». Також Володимир Богатирьов звертається до праць українських дослідників — Дмитра Клебанова, Сергія Бородавкіна, Світлани Коробецької, Ганни Савченко, Сергія Шипа. Процитуємо оригінальне

визначення Дмитра Клебанова, на яке автор дисертації слушно спирається: «Стиль в інструментуванні – це реактивність інструментування на сутність музики» (с.65). Огляд цього підрозділу дає повну картину розуміння оркестрового стилю сьогодні.

Третій підрозділ присвячений кореляції понять жанр і оркестрування. Автор вірно зазначає: «кореляція жанру і оркестрування з композиторської перспективи визначається ефективністю передачі жанрових маркерів, їх відбиття та акцентування оркестровими засобами» (с.96). В цьому підрозділі також опрацьований значний обсяг українських і іноземних джерел, що відтворює складне наукове розуміння взаємодії оркестрування і жанру.

У *Четвертому підрозділі* введено і обґрунтовано поняття «історично орієнтоване оркестрування». Автор визначає його таким чином: «**історично орієнтоване оркестрування** – метод організації тембро-фактурної структури твору, що дозволяє узгодити фіксований кінцевий результат із традиціями епохи, до якої твір належить» (с.113). Дисертант виділяє п'ять характерних ознак цього методу, які обумовлюють його специфіку і побудовані на подібності до обраної епохи (інструментального складу, основних рис оркестрового стилю, жанрових рішень в оркестровій фактурі, музичної фактури і прийомів оркестрування).

У *Другому розділі* дисертації «**Системне моделювання як метод аналізу оркестрування**» представлена класифікація моделей аналізу оркестрування як системного явища. На думку автора їх три: концепційно-стильова, жанрово-детермінована, історично-орієнтована. При певній відносності цієї класифікації вона чітко окреслює композиторські інтенції при оркеструванні.

Також у цьому розділі представлені аналізи творів українських композиторів в аспекті оркестрування («*Langsam*», «*Ono*», «*Nova*» Вікторії Польової, *Concerto grosso* №4 «Пори року» Золтана Алмаші, Симфонія №3 «Любов» Богдани Фроляк). Вони наочно демонструють практичне втілення

різних моделей оркестрування, а також свідчать про вільне володіння дисертантом сучасним аналітичним апаратом, проявляють чуйність його відчуття нотного тексту, вміння науково відтворити композиторські ідеї обраних творів. Особливо треба виокремити аналіз співогри «Підгіряни» Михайла Вербицького, оркестрування якого було зроблено самим Володимиром Богатирьовим. Таке наукове узагальнення власного композиторського досвіду має велике практичне значення і є одним з найцікавіших досягнень роботи.

Автор залучає величезну кількість понять і термінів, які огортають обрану музикознавчу проблему широким контекстуальним шаром, що проявляє системний характер пропонованих моделей. Це, безумовно, є важливою позитивною якістю роботи.

Об'ємна концепція дисертації не викликає суттєвих зауважень. Незначних уточнень для подальшого розвитку цієї перспективної теми потребують наступні моменти:

1. Звернення до наукових праць Дмитра Клебанова є дуже правильним і зрозумілим, адже його роботи майже невідомі українським музикантам. Але робота значно збільшила б своє наповнення, якби автор звернувся і до наукового доробку київського композитора Юрія Іщенка, який у кандидатській дисертації «Темброва драматургія в симфоніях Б. Лятошинського» (1977) і своїх подальших статтях створює на підставі тембрового контрасту і тембрової тотожності чотири бінарних опозиції: тембри чисті – тембри змішані; темброва щільність – темброва прозорість; темброва різкість – темброва м'якість; солюючий тембр – груповий тембр. Цю методику сьогодні розвивають учні Ю. Іщенка, сучасні композитори Віталій Вишинський, Олексій Войтенко та ін. Також залучення цього методу аналізу значно б розширило український контекст дисертації.

2. Бажання охопити всі нюанси приводить подекуди до перевантаження тексту. Наприклад, в підрозділі 1.4 «Оркестрування в аспекті творчого

діалогу в часопросторі: історичне орієнтоване оркестрування» введення роздумів про жанри *фортепіанних* транскрипцій лише переобтяжує думку автора. Також *побіжний* огляд певних оркестрових *редакцій* і *транскрипцій* завуальовує думку автора про історичне орієнтоване оркестрування.

3. Подекуди в тексті проявляються занадто широкі узагальнення, наприклад, — «Автори-композитори, надаючи свої рекомендації, не враховують особливості музичної мови того, хто буде оркеструвати... Музикознавці, своєю чергою, мають за відправну точку назву твору, яка може містити жанровий показник, що вже створює певні уявлення про його оркестрове втілення» (с.106).

Складна проблематика роботи створює ситуацію наукової дискусії і викликає велику кількість питань. Обмежимося трьома питаннями:

1. У підрозділі, який присвячений історично орієнтованому оркеструванню, є констатація, що це поняття пов'язане з поняттям стилізації. Чи не могли б Ви більш детально прояснити як поняття «історично орієнтоване оркестрування» і «стилізація» співвідносяться між собою?

2. При дослідженні системи оркестрування Ви вказуєте, що оркестровий колорит знаходиться на п'ятому рівні (с.183). В аналітичних нарисах Ви використовуєте поняття «оркестрова колористика». Як диференціюються ці два поняття?

3. Як, на Ваш погляд корелюються контекстно-стильова і жанрово-детермінована моделі?

Текст написаний гарною мовою. Робота є самостійним і оригінальним науковим дослідженням у галузі музичної науки.

Отже, після ознайомлення з текстом дисертації **Богатирьова Володимира Олександровича «Оркестрування в творах сучасних українських композиторів: досвід системного моделювання»**, яка подана до захисту до разової ради, підсумовуючи викладені вище схвальні враження і дискусійні міркування, констатуємо: актуальність вирішуваної наукової

проблеми, системність її опрацювання, новизна, теоретико-практичне значення, правдивість висновків слугують переконливими підставами для визнання праці такою, що відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2022 року № 44, підготовлена відповідно до напрямків наукового дослідження освітньо-наукової програми Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. За виконання цієї праці **Богатирьов Володимир Олександрович** цілковито заслуговує на присудження пошукуваного наукового ступеня в галузі знань 02 – Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри теорії музики
Національної музичної академії України
ім. П. І. Чайковського

Жарков О. М.